

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента

Чаговець Алли Іванівни

на дисертацію Кондратець Інни Вікторівни

«Розвиток рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів у системі післядипломної освіти», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність дослідження зумовлена підвищенням самоцінності особистості, яка із засобу для досягнення зовнішніх цілей перетворюється на мету їх здійснення. Оновленій системі освіти потрібен педагог, здатний оперативно реагувати на суспільні зміни, аналізувати й корегувати діяльність відповідно до соціальних вимог і потреб, а відтак педагогічна рефлексія стає невід'ємною частиною і запорукою ефективної праці, особистісного і професійного розвитку. Авторка дослідження цілком слушно відзначає наявність суперечностей між потребою суспільства в педагогах високого рівня рефлексивної культури й відсутністю дієвого механізму реалізації запиту; необхідністю розвитку рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів та недостатньою розробленістю теоретико-методологічного забезпечення цього процесу, зокрема визначення педагогічних умов, що сприяють розвитку відповідних умінь і навичок; творчим характером професійної діяльності педагога й традиційними підходами до навчання в системі післядипломної освіти та самоосвітній діяльності.

Наразі ознайомлення з організацією навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах засвідчує наявність проблем у практичній діяльності педагогів. Недостатня сформованість рефлексивного механізму утруднює роботу з визначення необхідної для фахового зростання інформації і перешкоджає включенню в активний ужиток засвоєних знань; недооцінювання ролі рефлексії в організації і здійсненні діяльності, низький рівень умінь самоаналізу перешкоджають професійному самовдосконаленню, налагодженню

«суб'єкт-суб'єктних» стосунків між учасниками освітнього процесу. Емпіричний досвід і проведений дослідницею аналіз навчальних програм педагогічних вузів, закладів системи післядипломної освіти й методичних служб різного рівня засвідчують, що однією з причин низького рівня рефлексивної культури педагогів є недостатня увага до цієї проблеми на етапі підготовки майбутніх спеціалістів, а також у закладах післядипломної педагогічної освіти. Відсутня система заходів для формування рефлексивної культури педагогів, що плануються методичними службами районного та міського рівня. А відтак, дослідження, яке здійснила І.В. Кондратець, є своєчасним і перспективним.

У дисертації відповідно з вимогами переконливо обґрунтовано актуальність теми, визначено мету і завдання, конкретизовано об'єкт, предмет, методи дослідження, презентовано його теоретико-методологічні основи, наукову новизну й практичну цінність.

Репрезентативною й достатньою є джерельна база дисертаційної роботи, яка включає публікації періодичної літератури, роботи українських і зарубіжних педагогів та психологів, матеріали сучасних підручників і методичних посібників, збірників наукових праць, словників, дисертацій і авторефератів. Перелік використаної літератури складає 408 найменувань. Варто наголосити, що дисертанткою було ретельно вивчено, проаналізовано й використано для обґрунтування висновків нормативні документи Міністерства освіти і науки України, які стосуються дошкільної та післядипломної педагогічної освіти.

Обґрунтованість наукових положень та висновків дисертації забезпечується методологічною та теоретичною базою, основою якої виступають філософські та психолого-педагогічні положення про розвиток і саморозвиток особистості, теорії рефлексивної діяльності і рефлексивної культури, ідеї акмеологічного супроводу професійного зростання педагога, концепції професійної підготовки педагогів дошкільних навчальних закладів, психологічні засади впровадження в практику дошкільної освіти особистісно зорієнтованих технологій, теорії діагностичної діяльності педагога.

Дисертанткою проведено значну роботу щодо систематизації термінологічного апарату з досліджуваної проблеми. Здійснений аналіз філософських, психологічних і педагогічних джерел підтвердив важливість й актуальність обраної теми для забезпечення професійного зростання педагогів дошкільних навчальних закладів, що нерозривно пов'язано з розвитком рефлексивної культури. Аналіз наукової літератури дозволив автору визначити основні філософські позиції трактування рефлексії (принцип людського мислення; процес пізнання; діяльність, що впливає на духовний розвиток особистості); психологічні (рефлексивний вихід людини за межі власної життєдіяльності, який потребує додаткових процедур і логічного знання; взаємодія кооперативного, особистісного, комунікативного інтелектуального та аксіологічного аспектів у здійсненні рефлексії) і педагогічні (самостереження, самопізнання та самоаналіз; оцінювання себе, власної діяльності та оточення; усвідомлення індивіда, як сприймають, знають, розуміють його інші).

Проведено аналіз та здійснено інтерпретацію понять у контексті теоретичних і практичних аспектів діяльності педагога дошкільного навчального закладу, а саме: рефлексія, професійна й особистісна рефлексія, культура, педагогічна і рефлексивна культура, знання, уміння, умови, мотивація, векторність, самоприйняття, самопочуття, самопізнання, самоаналіз, самооцінка, самоконтроль та ін. Дефінітивний аналіз надав можливість дисертантці визначити рефлексивну культуру як якісну характеристику людини, складне особистісне утворення, сформоване на основі знань, умінь, способів здійснення рефлексії, спрямованої на аналіз і оцінку життєдіяльності з метою особистісного й професійного самовдосконалення. Дослідницький пошук призвів до розуміння феномену рефлексивної культури педагога дошкільного навчального закладу як інтегративного утворення, комплексу спеціальних знань, умінь і ставлень, які забезпечують готовність, здатність і прагнення здійснювати рефлексію на основі педагогічних цінностей, урахування фахової специфіки з метою особистісного й професійного самовдосконалення, підвищення ефективності педагогічної діяльності.

Варто відзначити досить толерантний підхід дисертантки до аналізу педагогічних надбань інших авторів, що надає дисертаційному дослідженню виваженості й глибини.

Для реалізації окреслених завдань дослідження Інна Вікторівна обґрунтовано підійшла до використання методів дослідження. У процесі роботи авторкою було використано теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення матеріалів наукових джерел задля формування уявлення про актуальність проблеми, сутності її дослідженості, визначення концептуальних засад та обґрунтування педагогічних умов розвитку рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів; емпіричні: анкетування, інтерв'ювання, тестування, бесіди, спостереження, створення діагностичних ситуацій, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) для виявлення рівнів сформованості рефлексивної культури в педагогів, перевірки ефективності реалізації педагогічних умов розвитку рефлексивної культури; статистичні: кількісний та якісний аналіз, методи математичної статистики з метою узагальнення одержаних результатів та забезпечення їхньої достовірності.

У дисертаційній роботі І.В. Кондратець сформульовано та обґрунтовано низку положень, висновків, пропозицій, які відзначаються науковою новизною й мають практичну спрямованість. Наукові положення, сформульовані автором, самостійні й відображають особистий внесок дисертанта в розвиток педагогічної науки та її галузі – теорія і методика професійної освіти.

Наукову новизну роботи викладено конкретно, послідовно й системно. Дослідницею вперше теоретично обґрунтовано та експериментально підтверджено ефективність педагогічних умов розвитку рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів у системі післядипломної освіти (створення рефлексивного середовища, що забезпечить цілісність змісту, методів, прийомів, форм і засобів розвитку рефлексивної культури; реалізація векторності рефлексії, безперервності й поетапності вироблення рефлексивних умінь з урахуванням специфіки діяльності педагога дошкільного навчального закладу; усвідомлення сутності й актуальності рефлексії як засобу

особистісного й професійного розвитку, набуття стійкої мотивації до її здійснення); розроблено й обґрунтовано модель розвитку рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів.

Із теоретико-методологічного аналізу, виконаного автором дисертації, найцікавішими представляються такі положення. Досить об'ємним і цілком доречним сприймається аналіз філософських, психологічних і педагогічних джерел у ракурсі генези питання рефлексії та рефлексивної культури в теорії суспільних наук. Важливим, на наш погляд, є той факт, що дисертантка не обмежується простим перерахуванням поглядів фахівців, які досліджували цю проблему: у роботі чітко проглядається авторська позиція, особисте професійне ставлення до обговорюваної теми. Здійснено аналіз процесу підвищення професійної кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти та особливостям рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів.

Здобутком автора є обґрунтування і розробка програми розвитку рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів, яка передбачала поступове і систематичне оволодіння рефлексивними знаннями, уміннями і навичками протягом мотиваційно-цільового, навчально-діяльнісного та рефлексивно-узагальнювального етапів і була апробована у форматі підвищення кваліфікації педагогів на базі міського методичного кабінету й дошкільних установ, а також під час самоосвітньої діяльності працівників через застосування в практику освітнього процесу оптимальних колективних, групових, індивідуальних форм та ефективних методів і прийомів роботи. У програмі ретельно описані базові принципи (єдності трьох середовищ; синтезу підходів до освіти; науковості; системності, послідовності й наступності; опертя на суб'єктний досвід; елективності; безперервної підтримки; позитивних стимулів; організації корпоративної атмосфери навчання, взаємної довіри та поваги, співробітництва і взаємопідтримки; створення ситуації успіху) та методи навчання (когнітивні, кооперативного та інтерактивного навчання, рольові, ілюстративні й діагностичні).

Чітко й аргументовано визначено результати реалізації програми, а саме, що педагоги знатимуть, розумітимуть і вмітимуть після завершення рефлексивного навчання. Позитивним є намагання дисертанта у методичних рекомендаціях до впровадження програми розвитку рефлексивної культури чітко і структуровано представити зміст усіх блоків – цільового, діагностичного, методичного, практичного й підсумкового.

Вражає кількість і характер застосованих форм роботи з педагогами при реалізації визначених умов, зокрема, колективні: семінар-рефлексія, педагогічні читання: рефлексивний дайджест, фестиваль діяльній педагогіки, панорама педагогічних проєктів, конкурс, педагогічний бенефіс; групові: проблемна лабораторія, творча майстерня, педагогічна студія, клуб професійного спілкування, клуб дошкільної еліти, ділова гра, дебати, рольовий театр, АКС (аналіз конкретних ситуацій), рефлексивний тренінг, коучинг, естафета педагогічних досягнень, рефлексивне коло; індивідуальні: адресна допомога, консультативний пункт, методичне ательє, педагогічне портфоліо, альбом перспектив, самодіагностика, щоденник рефлексивних нотаток, домашній рефлексивний практикум). Цікавими для нас є методичні новинки, описані в роботі: цільова матриця, засоби оцінювання (індивідуальна карта рефлексивного супроводу педагога, цільова технологічна карта-путівник, таблиця ЗХД, картка-самодіагностика знань про рефлексію, самодіагностика «Оцінка педагогом участі в роботі малої групи», рефлексивний бліц-блокнот, щоденник рефлексивних нотаток), автоінтерв'ю, кокологічні та інтерактивні ігри, графічні тест-вправи, домашній рефлексивний практикум та ін. Оцінюючи обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій у цілому, що сформульовані в дисертації, відзначаємо високий рівень теоретичного та методичного опрацювання автором головних аспектів досліджуваної проблеми.

Практична цінність полягає в розробці програми поетапного розвитку рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів у системі післядипломної освіти, складниками якої є: умови, форми й методи розвитку рефлексії, а також методичні рекомендації щодо ефективного діагностування, навчання та корекції. Результати дослідження можуть бути використані в

методичній роботі з педагогами дошкільних навчальних закладів, у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів у вищих навчальних педагогічних закладах та системі підвищення кваліфікації працівників дошкільних навчальних закладів, для складання програм і навчально-методичних посібників з дошкільної освіти.

Хід і висновки проведеного дослідження досить повно відображено у 23 одноосібних публікаціях автора, із яких 5 – у наукових фахових виданнях України, 4 – у зарубіжних періодичних виданнях, 14 статей публікацій в інших виданнях і збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. У цілому, рівень і кількість публікацій та апробації матеріалів дисертації на конференціях відповідають вимогам МОН України. Крім цього, фахові публікації дисертантки мають широку географію (Київ, Рівне, Миколаїв, Бердянськ, Луганськ, Кривий Ріг, Харків, Житомир, Горлівка, Волгоград, Новосибірськ, Ростов-на-Дону, Чита). Автореферат ідентичний за змістом з основними положеннями дисертації і достатньо повно відображає основні її наукові результати, що отримані здобувачем.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. У цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження І.В. Кондратець, вважаємо за потрібне висловити певні побажання і зауваження дискусійного характеру.

1. Позитивно оцінюючи в цілому дослідницею роботу, вважаємо, що під час визначення загального рівня розвитку рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів, на нашу думку, у 2 розділі дисертації при аналізі результатів констатувального етапу експерименту дослідниця значну вагу приділила висвітленню обґрунтування методики дослідження та визначення рівнів рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів, що є доцільним. Такий підхід призвів до перенасичення 2 розділу діагностичним матеріалом. Проте бажано більш докладно описати зміст і процедуру впровадження частини представлених діагностичних методик. Вважаємо, що частину з них можна було винести у додатки, що дало б змогу в

тексті дисертації більше уваги приділити опису організації і здійснення експериментальної роботи і аналізу отриманих даних.

2. Окремого роз'яснення потребує твердженням дослідниці, що «Реалізація означених педагогічних умов здійснювалася в міжкурсовий період упродовж трьох етапів (мотиваційно-цільовий, навчально-діяльнісний, рефлексивно-прогностичний) у форматі підвищення кваліфікації педагогів на базі міського методичного кабінету й дошкільних установ, а також під час самоосвітньої діяльності працівників через застосування в практику освітнього процесу оптимальних колективних, групових, індивідуальних форм та ефективних методів і прийомів роботи». Наше зауваження зумовлене міркуваннями, що розроблена модель має бути впроваджена у систему післядипломної освіти, а не дошкільних навчальних закладів.

3. Враховуючи проблематику дослідження варто було б більш детально розкрити сутність саморефлексії як однієї з характеристик розвитку педагогів ДНЗ та її взаємозв'язок із проблемою розвитку рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів у системі післядипломної освіти.

4. Вважаємо, що робота дещо перенасичена різноманітними діагностичними опитувальниками і психологічними методами й прийомами роботи з педагогами. Авторці доцільно було б відобразити у схематичному вимірі дослідження стану розвитку рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів.

5. З метою популяризації запропонованих авторкою інноваційних форм і методів роботи із педагогами дошкільних навчальних, що відповідають вимогам часу і задовольняють розвиток рефлексивної культури педагогів у системі післядипломної освіти (наприклад *кокологія*, *коучинг*), дисертантці доцільно було б навести матеріал не лише описового, а також методичного характеру. Вважаємо, що ці матеріали доцільно було подати у практичному доробку дисертації, а укладені рекомендації для системи післядипломної освіти збагатили б додатки дисертації.

Проте висловлені зауваження і побажання мають переважно дискусійний характер, не є принциповими та суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження. У цілому вони не знижують вагомої теоретико-методичної значущості результатів дисертаційної роботи І.В. Кондратець, яка виконана на високому науково-практичному рівні.

Загальний висновок. Таким чином, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що дисертація є завершеним, самостійним дослідженням, що відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р.), а її авторка – Кондратець Інна Вікторівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,

професор кафедри теорії та методики дошкільної освіти

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

А. І. Чаговець

Підпис А. І. Чаговець ЗАВІРЯЮ

Начальник відділу кадрів

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

